

KERTINĖ PARAŠTĖ

Keli abejotini mitai

Pradėsiu nuo kuklumo. Ši savybė mūsų kartais šviečia išmintimi, bet dažnesniu atveju yra juokinga. Manau, gal ir netinka juoktis iš autoriaus, kuris savo rašinyje apie artimą numirusį poetą pabaigoje neišsiverčia be išpušto nusiasmėnimo: „Šio straipsnio autoriui teko bendrauti su poetu...“ Taip ir dingsta trumpas gražus įvardis „man“.

Paminėsiu dar vieną kur kas juokingesnį kuklumo atvejį, kurį r tikrąsias išgirstu per Kalifornijos lietuvių radijo valandėlę. Yra čia keli pranešėjai, pranešėjos. Savai individualūs. Štai Vytautas Šeštokas pasišymi reikliu sodriu balsu. Klausydamas jaučiu kariūnišką orumą. Deja, orumas sužlunga, kai jis protarpiais sako: „O dabar prašom paklausti radijo straipsnio, kurį paruošė žurnalistas Vytautas Šeštokas“. Reiškia, yra du Šeštokai – pranešėjas ir žurnalistas. Bravo! O savybinio įvardžio „mano“, sujungiančio tas dvi asmenybes į vieną, nėra. Išeina savotiškas absurdas.

Neseniai viename tokiaame radijo straipsnyje kuklusis Vytautas Šeštokas, gindamas demokratinius principus, apkaltino Lietuvos prezidentą Algirdą Brazauską, spalio pradžioje viešėjusį Čikagoje, diktatūriškumu. Priežastis naivoka. Brazauskas nurodė, jog spaudos konferencijoje atsakinėjęs tik į klausimus, iš anksto „patiektus raštus“. Nemanau, kad Brazauskas būtų pavartojęs veiksmažodį „patiekti“. Pateikti – taip. Dar tiksliau – klausiti raštų.

O kas čia blogo, jei nedidelės valstybės prezidentas, gal ir neturįs ypatingo talento greitai atsakinėti į aštirus, kartais net provokuojančius klausimus, pageidauja juos iš anksto pamatyti ant popieriaus. Tai tiesa, Amerikos prezidento spaudos konferencijose klausiami žodžiai. Bet aktualiausios temos iš anksto yra žinomos. Prezidentas ateina tam pasiruošęs. Konferencijos metu neleidžiama bet kam neprasmam pašokus drožti kompromituojančius priekaištus į akis. Yra tam tikras etiketas. Kiek menu iš savo patirties, mūsų salėse išsišokėliai neretai ne tiek klausė, kiek kovingai dėstė savo ideologinę „teisybę“. Jeigu šitokia „poleminė“ raiška

priskirtina demokratijai, tad ir klausimai raštu juo labiau nepažeidžia laisvės principu. Tai jokia diktatūra.

Žmonija nūdien linksta į dialogą. Juo daugiau komunikacinių priemonių, tuo daugiau svarstymų. O tai palaima, nes sudėtingų problemų daugėte daugėja ir susitarti labai sunku, o ginklų žvaginimas kvepia jau ne paraku, bet atominė katastrofa. Todėl šnekame išsijuose. Tauru, jei kalbantysis sugeba išklausti ir kitų balso, jei turi noro ir laiko tai apmąstyti. Audiatur et altera pars.

Šia tema rašė prozininkas Jonas Mikelinskas straipsnyje „Postmodernistinis dialogas ant savitarpio supratimo griuvėsių“ (*Literatūra ir menas*, 1994.10.22), kritikuodamas filosofo Arvydo Juozaičio ir poeto Valdo Kukulo mintis, pareiktas *Literatūra ir menas* korespondentei, apie lietuvių kultūros sąsajas su rusais, lenkais, Vakarais...

Mikelinskui itin rūpi lietuvių dialogų kokybė. Kol kas juose yra apstas dilematikumo, noro skubant, neapmąstant vertinti sudėtingus kultūros ir kultūrinės politikos dalykus. „Nebeatsispiriame pagundai suniekinėti oponentą arba jį šokiruoti“. Dėl to iš dalies kalta masinė psichozė, mano Kukulas. Tuo tarpu Mikelinskas dialogo lėkštumo šaknų suranda ir: „keistame, gana paplitusiame mūsų įprotyje atsakinėti į tokius klausimus, kurie reikalauja ne tik profesinio pasiruošimo, bet ir paprasčiausiai laiko, kad apgalvotum, sugrupuotum, formuluočiau... Ekspromtu atsakinėjant į klausimus, visada galima ko nors svarbaus nepasakyti, miglotai komentuoti ar dviprasmiškai pateikti, suprimityvinti... Svarbiausia, kad tie žmonės, kurie sutinka į klausimus atsakyti, jaustų atsakomybę už savo žodžius“.

Esu tikras, atsakomybę jautė ir prezidentas Algirdas Brazauskas, atsakęs ekspromtu atsakinėti į opius klausimus.

Jau ne kartą šen ir ten išgirstu ar skaitau pernelyg tiesmukišką priekaištą sovietų pedagogikai Lietuvoje. Atseit savuoju ateizmu ji sužlugdė Lietuvos jaunimo mo-

Lietuva besikeičiančiame pasaulyje

ALGIRDAS
SAUDARGAS

Pradėdamas noriu papasakoti vieną paprastą įvykį. Neseniai, tikrindamas kompiuteriu anglišką tekstą, patyriau, kad populiarus kompiuterio programa Word nesupranta angliško žodžio „Lithuania“ ir siūlo man jį keisti žodžiu „Lithuanian“. Suvokiau, kad pasaulio protas, išsiraizgęs milijonais ir bilijonais kompiuterinių programų, žino lietuvių, bet nebepažįsta Lietuvos. Dar daugiau, jis niekuomet Lietuvos nepažinojo, nes buvo pradėtas kurti, kai Lietuvą jau dengė nepermatoma geležinė uždanga. Kaip gražinti Lietuvą į pasaulio protą? Programa numato galimybę papildyti jos žodyną: pakanka paspausti vieną mygtuką. Tą ir padariau. Kiek mygtukų turėjome paspausti, norėdami ištaisyti skriaudą, padarytą Lietuvai?

Laisvė iškovota. Dabar svarbiausia – susivokti laisvėje. Privalome atidžiai išsižiūrėti į mums atsivėrusio pasaulio bruožus. Pasaulis keičiasi, maino savo pavidalus. Kokią prasmę turi jo pasikeitimai tam, kuris žvelgia į jį pirmą sykį? Jam pasaulis atsivėrė visais iš karto. Tokia yra mano karta – gimusiųjų Lietuvoje jau po karo karta.

Turiu pats sau papriestarauti. Turėjome supratimą apie pasaulį. Tiesa, dažnai jis buvo slegiamas melo ir iškraipymų. Netikėjome melais, bet, vien atmesdami melą, retai gali pažinti tiesą. Vis dėlto paaiškėjo, kad apie dvasinę pasaulio tikrovę, norėdami, galėjome susidaryti teisingą vaizdą. Griuvus geležinei uždangai, mus užplūdo neregėtų dalykų vėnas. Bet tai atplūdis materialų, mažai reikšmingų dalykų. Būtent šia materialia prasme Lietuva pradėjo vienodėti su likusiuoju pasauliu. Materialūs dalykai slegia ir užgožia, tačiau pasaulio likimą lemia dvasiniai dalykai. Taip esu auklėtas ir mano asmeniškai patyrimas tą patvirtina. Pažvelkime į besimainančio pasaulio bruožus. Visi turbūt vieningai pritars, kad nuostabiau-

rale. Dėl to tiek daug nusikaltimų. Narkomanijos. Melo. Bjaurasties. Neapykantos.

Argi iš tikro anoji pedagogika kalta? Okupantas engė Lietuvą. Ateizmas kirtosi su daugumos žmonių tikėjimu. Tačiau šiuolaikinis nusikaltimų siasmas atslinko iš plataus pasaulio. Durkime pirštu kad ir į tą mūsų demokratiską Ameriką (nepatyrusią jokio sovietizmo), ir matome, kad nusikalstamumo nuosimtis čia kur kas prašoka Lietuvos statistikas. Kodėl taip yra? Teatsako išsimokslinę sociologai.

Pranas Visvydas

Algirdas Saudargas, Lietuvos Seimo narys, Krikščionių demokratų partijos vicepirmininkas, buvęs Lietuvos Užsienio reikalų ministras, kalba „Ateities“ savaitgalio programoje šių metų lapkričio 5 dieną Jaunimo centre, Čikagoje.

sis pasikeitimas, tai komunistinės ideologijos žlugimas. Tiesą sakant, jau senokai labai mažai kas nuoširdžiai betikėjo. Tai buvo sistemos, kuria Maskva laikė savo satelitus paklusnume, sudėtinė dalis. Žinoma, idėjinė banga dar buvo gyva ir sklido Afrikoje, kai kur Azijoje ar Lotynų Amerikoje. Dabar ji praktiškai mirusi, o Kubos, Šiaurės Korėjos pavyzdžiai tai tik patvirtina. Komunistinė ideologija buvo svarbus, gal net būtinas, pasaulinės Maskvos imperijos sandas, tačiau sistemos pagrindas buvo karinė jėga, ginklų prekyba, ekonominė parama – visa atidžiai kontroliuojama budria KGB akimi. Gali susidaryti iliuzija, kad žlugus komunistinei ideologijai, įvyko koks nors esminis dvasinis pokytis. Tai klaidingas vertinimas. Komunistinė ideologija buvo paprasčiausiai numesta, kaip nebetinkama, atgyvenusi priemonė. Teko atsiskirti ir komunistų partijos valdžios, kuri taip pat pasirodė nebepajėgi spręsti iškylančias problemas. Atsisakyta buvo tikėti komunistų partijos, kaip vienpartinės valdžios būdo. Dabartinė Rusijos komunistų partija, o tiksliau kelios partijos ir jų dėjiniai įvairiais pavadinimais – tai visiškai kitas reiškinys. Komunistų partijos visoje buvusios sistemos teritorijoje, kaip nomenklatūrinė grupuotė, išsaugojusi struktūras, dalį turto, puikiausiai gyvuoja visokiais pavidalais ir laimi rinkimus. Lietuva buvo pirmoji, kur buvę komunistai grįžo į valdžią. Po to sekė Lenkija, Vengrija. Net Vokietijoje buvusi kompartija sėkmingai pasirodė rinkimuose buvusios Rytų Vokietijos žemėse. Jeigu peržvelgtumė dabartinių valdžios žmonių buvusio „sovietinio lagerio“ valstybėse biografijas, turėtumė pripažinti, kad nedaug kas pasikeitė. Pasitraukė saujelė persenusių vadų. Keletas buvo likviduoti, kiti reabilituoti. Tik buvusiesiems komunistiniams idealams nerodė – puls kaip jautis raudoną maršką.

Kyla natūralus klausimas, kodėl Maskva nusimetė komunistinę. Tenka grįžti atgal į Antrąjį pasaulinį karą. Sunku dabar spėlioti, koks būtų komunizmo likimas, jei ne šis karas. Galime svarstyti tik tai, kas tikroviškai įvyko. Žvelgdami į to meto istoriją, tolesnės sovietinio komunizmo raidos nebegalime atskirti nuo nacistinės Vokietijos poveikio. Stalinas ir Hitleris tai tikri kruvinieji broliai – dvyniai dvidešimtojo amžiaus istorijoje. Užpuolęs Rusiją, Hitleris prikėlė Eurazijos gelmėse snaudžiantį žvėrį. Pralaimėjęs karą, Hitleris įtvirtino sovietinėje sąmonėje komunistinę, kaip nugalėtiną jėgą. Prirėmė visos kartos, kad šie kerai išsiskaidytų. Eurazijos žvėris grįžo namo, numetęs nusidėvėjusią odą. Nieko daugiau neatsitiko.

Rusija, apamai, nėra agresyvi, tačiau labai galinga, nešiojanti savyje šimtmečių pulsuojančią Eurazijos stepių ritmą. Rusija yra agresyvi dviem atvejais: atsakydama į agresiją ir besipriešindama jai tuštumą. Rusija, paveldėjusi stepių klajoklių gaivalą, plečiasi mažiausio pasipriešinimo kryptimi. Plečiasi visais įmanomais būdais, ne tik tiesiogiai kolonizuodama. Jei sutinka pasipriešinimą, pasuka kita linkme. Šiais terminais nesunku nusakyti dabartinę geopolitinę situaciją. Šaltasis karas buvo Rusijos suerzinimo pasekmė. Jis baigėsi, kai Vakarų valstybės, neturėjusios jėgos išstumti Rusijos iš jos užimtų teritorijų tuoj po karo, sukaupė pakankamai jėgos jai sutramdyti. Rusija atsitraukė. Ji atmetė sovietinę brežnevinę doktriną ir sugrįžo prie ilgaamžės Rusijos politikos. Potvynis atslūgė, bet jūra nenuseko ir tučiuojau pradėjo skalauti savo krantus. Kur kraujo puta, kur dar ne. Kur rado uolą – banga atšoko, kur smėlį – paplovė. Tuštumą tučiuojau užliejo.

Atsikvėpęs po šaltojo karo, pasaulis pajuto, kad jo kryžius nepalengvėjo. Sumažėjus Ry-

tų-Vakarų įtampai, aščiau pajuntami Šiaurės-Pietų prieštaravimai. Rytų-Vakarų įtampa išmokė žmoniją atsakingumą, praprato gyventi greta sprogmenų arsenalo. Ilgai žvelgta savižudybei į akis, kol išmoka tartis globaliniu lygiu. Pietų-Šiaurės įtampa pastatė žmoniją nebe trečiojo pasaulinio branduolinio karo, bet pirmojo pasaulinio pilietinio karo akivaizdoje, galbūt taip pat branduolinio. Globalinės politikos dienotvarkėje vis daugiau vietos užima ne politiniai konfliktai, bet globalinis socialinis konfliktas. Komunizmas žlugo nusinešdamas iliuzinę viltį. Neviltis liko. Ji žvelgia milijonų badaujančių ir gimstančių skurde, kad skurde ir numirtų, akimis. Juk nevilts pagimdo komunizmą. Ką nevilts pagimds ateityje?

Šiaurė suvokia grėsmes: migracija iš pietų, nedarbas, netvarka, nusikaltimai. Neišsaugoje ginklų, kaupu vienu valstybių prieš kitas kovoje dėl viešpatavimo pasaulyje, įžengsime į branduolinio terorizmo epochą. Vėl žvelgsime savižudybei į akis. Vėl baimė auklės mus. Vien baimė neišgelbės pasaulio nuo šio kryžiaus. Protas be dvasios neišspręs Šiaurės-Pietų įtampas. Krikščioniškoji tradicija įnešė dvasią į žmonių kultūros sritį. Dvasia keičia pasaulį. Dvasia veikia per žmogų. Mūsų pareiga „taisyti kelią“ šiam veikimui.

Popiežius Jonas Paulius II savo enciklikoje *Sollicitudo rei socialis* pasaulio būseną įžvelgia, kaip užimtą „nuodėmės struktūroms“, kurioms būdingiausi du elementai: nežabota pelno aistra ir valdžios troškimas. Ten pat nurodoma, kad jas galima nugalėti „tik diametraliai priešingu elgesiu“, kurio pagrindinis bruožas – solidarumas. Dar ilgai studijuosime Kairo konferencijos baalijas. Tai buvo kova už fundamentaliausius laisvės principus, už solidarumą su pačiais silpniausiais prieš baimės apakintą pasaulį. „Nuodėmės struktūroms“ reikia priešpastatyti

„solidarumo struktūras“. Dvasia niekuomet neprievertauja, nes gerbia laisvę. Šis dvasios bruožas dažnai klaidingai pateikiamas kaip silpnumas. Mūsų pareiga sutelkti laisvą dvasios poveikį į „solidarumo struktūras“ ir atskleisti dvasios jėgą.

Verždamiesi į laisvę iš imperijos gniaužtų, nelabai rūpinomės, kaip ją vadinti. Laisvė, nepriklausomybė, suverenitetas, demokratija – dažnai reikė ta patį troškimą. Priespauda turi vieną keistą bruožą, kurį galima pavadinti tam tikra laisve. Tai laisvė nuo atsakomybės. Priespaudoje esantis žmogus neturi teisės spręsti, tuo pačiu tapdamas laisvas nuo atsakomybės. Priespaudoje auklėjimui yra sunkesnė uždovtis. Ugdomam žmogui pasakoma, kad jis laisvas pasirinkti, bet kai kurie pasirinkimai yra blogi, nes jie prieš Dievo tvarką. Laisvėje ugdomam žmogui taip pat pasakoma, kad kai kurie pasirinkimai prieš žmonių tvarką taip pat yra blogi, ir žmonių tvarka arba įstatymo galia nėra abejojama. Priespaudoje neįmanoma nepasėti abejonės žmonių tvarka. Kai suabejojama vienos valdžios sukurta tvarka, tai pasėjama abejonė žmogaus tvarkai apskritai. Tik labai išmintingi auklėtojai tokią uždavinį išsprendžia. Taip auklėta visuomenė suskyla į dvi sunkiai susižėnančias grupes: vieną labai siaurą, kuri tvirtai įtikėjo dieviška tvarka, kita plati, abejojanti viskuo. Tokiai visuomenei atsiveria nepriklausomybės paradoksas: kad laisvė ir iš jos būtina išplaukianti atsakomybė yra didelė ir sunki kiekvieno priklausomybė nuo viso pasaulio. Reikia patiems priimti sprendimus „nuodėmės struktūroms“ akivaizdoje, ir nuo mūsų sprendimų priklausomus visas pasaulis. Nenuostabu, kad įsisiūloje nežabota pelno aistra ir valdžios troškimas. Laisvė nelaukia. Atsakomybės negalima atidėti rytojui. Pirmas žingsnis laisvėje veda arba į „nuodėmės struktūras“, arba į „solidarumo struktūras“. Už tai, kad priklausėme „blogio imperijai“ nesame atsakingi. Už tai, kur žengsime laisvėje, esame atsakingi.

Verždamiesi į laisvę, buvome kartu. Mus nešė galinga banga, kuri veikė visoje Vidurio ir Rytų Europoje. Ši banga sutelkė žmones, atėjusius iš įvairiausių sričių, dirbti valstybės darbu. Per ketelį intensyvių metų susikaupe unikalūs patyrimai, padėti pagrindai valstybei. Jau 1991-ųjų rudenį, kai laisvė buvo iškovota, susitelkimas nusilojo ir pradėta skirstytis į sroves. Žinoma, politinės partijos Lietuvoje buvo atkurtos gerokai anksčiau, bet 1992-aisiais jau nebejausta to jėgos, kuri visus telkė į vieną „Sąjūdžio srovę“. Tuometinė politikoje buvo labai daug racionalumo. Tai nėra prieštaravimas, tai liudijimas. Racionalumą į politiką įnešė atskiri asmenys. Daug kas, ir ne tik Lietuvoje, kritikavo Landsbergį už kietą nelankstą politiką. Tai buvo kri-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Apie kuklumą, dialogo reikalą ir priekaištus • Lietuva besikeičiančiame pasaulyje • Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-1990 (3) • Tarptautinio PEN klubo suvažiavimas Prahoje ir Lietuva • Živilės Bilaišytės (1951-1991) eilėraščiai • IX Teatro festivaliui Čikagoje artėjant

Tarptautinio PEN klubo suvažiavimas Prahoje ir Lietuva (1)

ALGIRDAS
LANDSBERGIS

Prahoje (lapkričio 7-12) įvykioje Tarptautinio PEN klubo konferencijoje, kaip ir visuose pasaulinės rašytojų organizacijos suvažiavimuose, „muzos“ bylojo prieš „ginklus“ — cenzūrą ir priespaudą. Ten svarstytose rezoliucijose reikalaujama, kad būtų paleisti kalinamieji rašytojai Kuboje, Peru, Turkijoje, Irane, Sirijoje, Šiaurės ir Pietų Korėjoje, Vietname, Kinijoje ir kitur. Ypatingo dėmesio susilaukė persekiojamieji kurdai; buvo prašoma paremti jų pastangas susidaryti vieningą alfabetą, kuris pakeistų dabartinį arabiską ir kirilicą. Suomų PEN centras atkreipė dėmesį į finougrių ir Uralo kalbines mažumas, kurioms gresia išnykimas. Suomiai tvirtino, kad už tai esanti atsakinga rusų valdžia, neteikianti joms jokios paramos, ir „fanatiškas panslavinis nacionalizmas“.

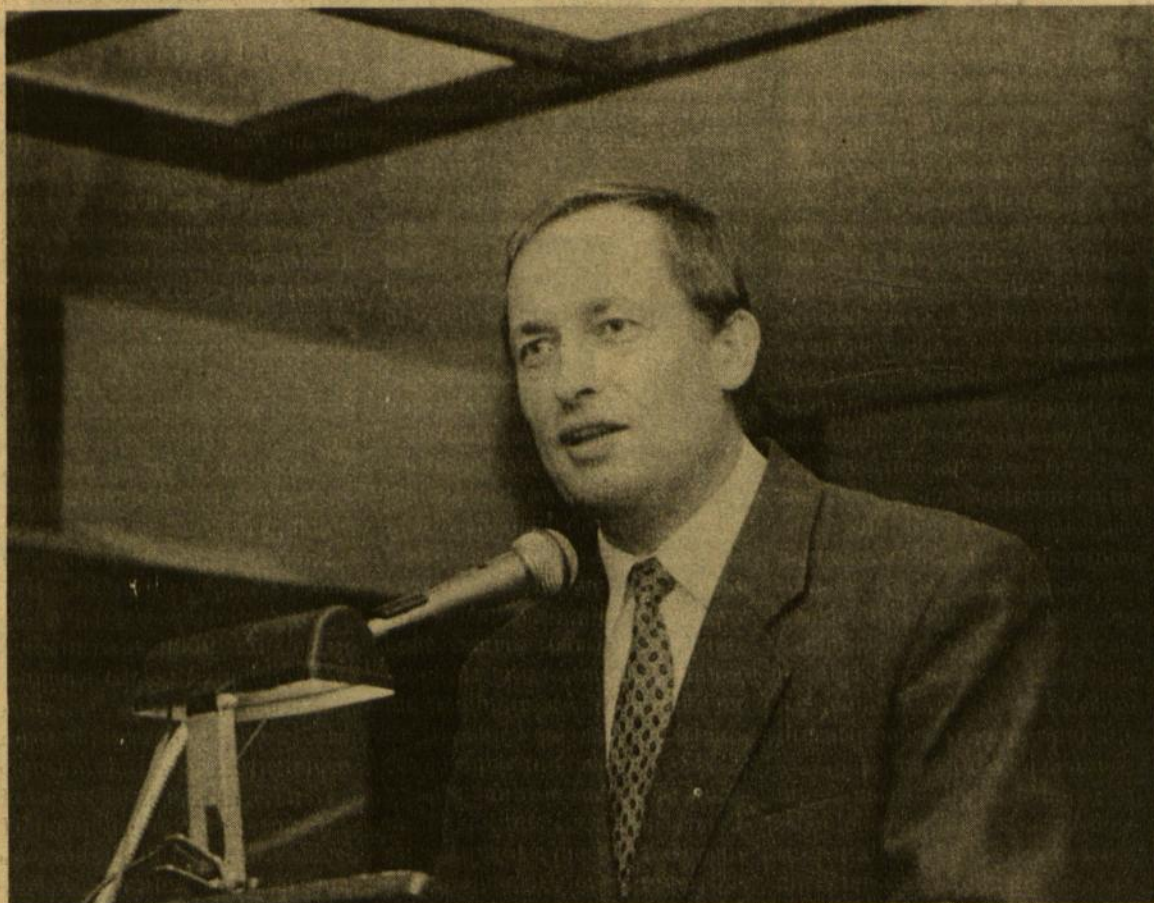
Todėl nenuostabu, kad tokiaime pasaulyje įtakingiausias PEN klubo padalinys tebėra Kalinamųjų rašytojų komitetas, kurį su dėkingumu prisimena ir lagerius bei kalėjimus perėję lietuvių patriotai. Šio komiteto pranešime Prahos konferencijoje perspėjama, kad „įvairios jėgos“ mėgina varžyti ir iškreipti rašytojų vaizduotę. „Be išraiškos laisvės“, sakoma pranešime, „valstybės saugumas, tautos vienybė bei religiniai sentimentai tėra tušti indai, be juos pripildančios vaizduotės ir tolerancijos“. PEN organizacija tebėra magnetas pasaulio rašytojams, ypač tiems, kurių duona nelengva ir išraiškos laisvė neįtikrinta. Prahos konferencijoje prašymus įstoti į PEN įteikė šeši neseniai susikūrę centrai. Kirgizistano ir Turkmenistano prašymai parašyti dar kolonijinėmis kirilicos raidėmis; gal ir šios tautos, kaip ir kurdai, vėl sugebės atrasti savo alfabetus.

Pasaulinė rašytojų organizacija yra ne tik autorių debatų klubas, bet ir bendrija, išplestinė šeima. Taip Norvegijos PEN centro narys atranda optiką, kuris pasiūnčia akinius ką tik iš kalėjimo paleistam kubiečiui autoriui. Tokios šeimos dvasia chorvatų PEN centras pasižada ginti serbų mažumą Chorvatijoje.

Tokia bendrija siekia tapti ir Lietuvos PEN centras, kuriam šįmet suėjo penkeri metai. Jo „gimdymas“ buvo nelengvas, daug kas jam priešinosi, ypač gorbaciovinis aparatas, bet 1989 metais Olandijoje įvykusiame PEN suvažiavime buvo įteista ši viena pirmųjų nepriklausomų lietuviškų tarptautinių organizacijų. Prahoje lietuvių PEN atstovavo centro pirmininkas poetas Kornelijus Platelis, čekų literatūros vertėjas Almis Grybauskas, novelistas Eugenijus Ignatavičius ir iš JAV atvykęs Algirdas Landsbergis.

Po ankstyvojo entuziazmo Lietuvos PEN centro veikla buvo sulėtėjusi — poeuforinės pagirios — bet pastarųjų metų ji vėl pagyėjo. Šįmet Vilniuje surengtas reikšmingas susitikimas su lenkų rašytojais, su pranešimais dalyvauta Stockholm'o ir Minsko literatūriniuose susibūrimuose. Į Lietuvos PEN centrą įsijungė nauji nariai: Antanas Danielius, Liudvikas Jakimavičius, Julius Keleras, Jurgis Kunčinas, Bronys Savukynas, Markas Zingeris. Į Amerikoje veikiantį užsienio skyrių įstojo Izraelio emigravęs Jaakovas (Grigorijus) Kanovičius ir neseniai Kanadon atvykęs Edita Petrauskaitė.

Taip pat šįmet Lietuvos PEN centro valdyba paskelbė seriją įžvalgių pareiškimų apie Lietuvos sutartis su Rusija, Lietuvos „suvereniteto ribojimą“, san-

Poetas, vertėjas Kornelijus Platelis, Lietuvos PEN centro pirmininkas

Jono Kuprio nuotrauka

tykius su Iranu ir Kinija. Tuomi Lietuvos centras tęsia Tarptautinio PEN tradiciją: rašytojai, kaip užsiangažavę piliečiai, pasisako ne tik literatūriniais svarbiais klausimais ir prisideda prie atviros, pliuralistinės visuomenės kūrimo. Su Lietuvos PEN centru turės skaitytis ne tik šioji, bet ir būsimos Lietuvos valdžios.

Iš pasaulinės rašytojų organi-

zacijos Lietuvos PEN centras yra gavęs ir medžiaginės paramos. Tarptautinis PEN tinklas padeda skleisti ir garsinti lietuvių literatūrą bei kultūrą. PEN veikloje užsimezgusių pažinčių ir draugysčių neįmanoma įkainoti dole-riais. Tarptautinio PEN atve-riamos durys ir vartai lengvina Lietuvos nelengvą ir per lėtą grįžimą į Europą.

Prahoje suvažiavimas taip pat

padėjo glaudinti po išsilaisvinimo susilpnėjusius ryšius tarp Vidurio-Rytų Europos rašytojų. Daugeli dalyvių patraukė šios temos: „Rytų Europa — ką mes žinome vieni apie kitus?“, „Mažos kalbos, didelė literatūra“, ir — ar klausotės Lietuvos valdžios žmonės? — „Valstybės medžiaginė parama kultūrai“. Kaip visad, per mažą laiką liko grynai literatūrai.

Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-1990

(Atkelta iš 2 psl.)

laujant į Jono Palaimos disertaci-jos gynimą iš Kauno neatvyko oponentas, ir gynimas sužlugdo. Saugumo toliau terorizuojamas, prislėgtas ir įbaugintas, tyrinėtojas 1967 m. rudenį pasirinko tragišką mirtį.

1970 m. universitete kandidatinę disertaciją apie Liudviko Rėzos psalmyno leksiką apgynė Vladas Žulys. Universiteto taryba jam suteikė mokslinį daktaro laipsnį. Tačiau maskvietiška Vyriausioji atestacinė komisija po ilgo vilkinimo tepripažino mokslų kandidatą laipsnį. Didžiausia vaidmenį čia suvaidino tai, kad Vladas Žulys jaunystėje buvo politinis kalnys²⁶. Ilgam laikui užblokuota universitete apginti Vytauto Kubiliaus disertacija apie XX a. lietuvių poeziją — kerštas už valdžiai nepatikusį, jos nustatytus „tabu“ pažeidusį straipsnį, skatinusį plačiau pažvelgti į rašytojo vidaus pasaulį, jo kūrybą²⁷.

Panaši bausmė ištiko ir kita literatūros mokslininką — Juozą Girdzijauską. 1975 m., likus vos kelioms dienoms iki daktaro disertacijos apie lietuvių eilėdarą gynimo, CK nurodymu sąrengtas „teismas“, po kurio pareikalauta jau užbaigta darba atsiimti. Mokslininkas apkaltintas netinkama metodologija, bandymu reabilituoti Joną Aleksandriškį, Bernardą Brazdžionį. Juozas Girdzijausko daktaro disertacija apginta tik 1982 m.

Pagrindinė universitetinio mokslo raidos kliūtis — totalitarinės valstybės pretenzijos turėti mąstymo monopolį. Dėl to labiausiai nukentėjo humanitariniai ir socialiniai mokslai, tiriantys tautos istoriją, kalbą, meną, ūkinį gyvenimą. Panaikinta akademinė laisvė, mokslinės diskusijos, vietose pasaulyje pripažintų akademinio disciplinų proteguojami pseudomokslai: SSKP istorija, mokslinis komunizmas, mokslinis ateizmas, socializmo politinė

ekonomija ir pan. Dėl ideologinės atrankos principo apleista nemaža mokslo kryptis, sukurta daug draudžiamų, nutylėtų zonų. Iš tautos atminties stumiamos kultūros vertybės, sukurtos „klasinių liaudies priešų“, nepriklausomoje Lietuvoje, išeivijoje. „Blogiausia kol kas padėtis, — 1980 metais rašė V. Trumpa, — su literatūros, sociologijos, filosofijos studijomis. Čia jis (Vilniaus universitetas — V.B.P.) primena jėzuitinę akademiją, tik Katalikų bažnyčios dogmą dabar pakeitė marksistinė-lenininė dogma. Pagerejimo čia greitai nebus. Tie mokslai be laisvės negali normaliai vystytis. O juk kaip tik tuose moksluose mažas kraštas galėtų stotis lygiomis su dideliais kraštais“²⁸.

Sovietinio režimo sergėtojai, suvokdami, kad tikrosios tautos istorijos išmanymas yra pavojingas tautinio identiteto išsaugojimo, tautinio išsivadavimo ginklų, istorikus vertė tyrinėti tai, kas jiems atrodė aktualu. Vyravo nerasytas draudimas atviriau, kritiškiau interpretuoti Rusijos politiką²⁹, tyrinėti Lietuvos kelią į valstybingumą, kitas svarbias, ypač naujausiu laikų, Lietuvos istorijos problemas. Istorikai kreipti nušviesti lietuvių ir rusų tautų draugystę, parodyti klasių kovą, pagrįsti partijos ir vyriausybės priimtą nutarimą, sprendimų teisingumą. Universitete parašyta istorikų darbų, aukštinačių okupacinio režimo, SSRS, SSKP padalinio Lietuvoje politiką, sovietinės Lietuvos laimėjimus. Kai kurie marksistinė metodologija pagrįsti darbai įvertinti valstybinėmis premijomis³⁰. Archeologams ir etnologams, istorikams, tyrinėjusiems feodalizmo genėse baltų gentyse, LDK socialinius, ekonominius santykius, kultūrą, kovas su vokiečių ordinais³¹ ir kt. problemas, pavyko išvengti partinės linijos diktato, parašyti, išleisti ir didelę išliekamąją vertę turinčius darbus. Septintojo dešimtmečio pabaigoje iš

torijos fakultete ėmė veikti pagrindinių LDK istorijos šaltinių — Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588) ir Lietuvos metrikos (XV-XVIII a.) — tyrimų grupė. Jos iniciatorius, nelengvai gavęs CK leidimą publikuoti tokius šaltinius, ir ilgametis vadovas — prof. Stanislovas Lazutka.

Atidžiai stebėtos ir daugiausia persekotos lietuvių literatūros katedros dėstytojai net ir sunkiais metais paskelbė reikšmingų literatūros istorijos ir mokslo studijų³². 1956 m. paskelbta Meilės Lukšienės monografija *Jono Biliūno kūryba* iš esmės atmetė nuo pokario metų literatūros teorijoje ir kritikoje viešpatavusią vulgariojo sociologizmo doktriną. Atsisakius klasinio požiūrio vertinti literatūros faktus, bandyta įtvirtinti principą, kad meno pagrindas — visų pirma estetinės ir humanistinės vertybės. „Vieninga srovė“ apkaltinus ir sutriuškus lietuvių literatūros katedrą, joje įsigalėjo proletkultiniai sociologistai nematė skirtumo tarp meno ir politinės ideologijos. Prioritetine tyrinėjimų kryptimi tapo sovietinė literatūra, keliems dešimtmečiams įsitvirtino oficialiosios linijos propaguojamas klasinis determinuotumas. Kiekvienas laisvesnis, nuo dogmos nukrypstantis žodis, samprotavimas cenzūruotas, brauktas iš leidinių. Aštuntajame, devintajame dešimtmečiais literatūrologai išleido ir dalykiškų, platiems skaitytojų sluoksniams patrauklių mokslo darbų.

Ne toks akivaizdus kaip literatūros kalbotyros ryšys su ideologija lėmė, kad sunkiomis totalitarinio režimo sąlygomis, beveik nesant kvalifikuotų dėstytojų, universitete išaugo nemažas būrys stiprių lingvistų. Šeštojo dešimtmečio pradžioje pradėtos ginti pirmosios disertacijos, o septintajam dešimtmečiui įpusėjus Vilnius tapo pripažintu pasaulyje baltistikos centru. Nuo 1964 m.

(Nukelta į 4 psl.)

Živilė Bilaišytė

BLOGIO FIZIKA

I

„— Žiūrėk, žvaigždės šviečia dar vis“,
jis taria Amalfi valdovei,
ir plieno pirštais iš lėto užgniauzia jai kvapą.
Žvaigždės neliudys.
Kalėjimo kiemas grįstas baltais akmenimis.

Dusli tyla.
Gali šauktis žvaigždžių — ar jas keikti,
bet jos tyli ir šviečia.
Pro plieno pirštus išslysta viltis.
Jis užsmaigia valdovę
jos brolių palieptas.
Žvaigždėtame kieme,
jėga ir pagieža sukibę šoka fandango:

„— Esu jūsų valdovė dar vis“.

Žvaigždėms nesvarbu.
Tremties vagone maldaujant vandens,
ar žveigiant elektros kančia,
ir saugiai miegantiems lovose,
ir budeliams uniformuotiems,
ir išbadėjusiom akim nusėtai slėniais,
ir virš neatpažintų kūnų, suverstų
už miesto ribos —
žvaigždės šviečia, žėri dar vis.

Jų išskėtos spirale rankos
sukasi didžia ekstaze,
kuriai jom patys priskiriam.
Akloje tyloje — juoda erdvė.

Teroro įgaudinta gimsta siaubo tyla —
būdelis ir kankinys prisiliečia lūpomis,
kančia lieka be žado.
Tanko sutriušintos rankos lieka
ant grindinio,
„— Kad nebeskambėtų tiesa tavo stygomis“.

Juodos tylos glėbyje miega
ir tie, kurie liudija tiesą,
ir tie, kuriems nesvarbu.

Tylus centras spirale skriejančios erdvės
plečiasi, be žado ir be paguodos.

II

Žvaigždės krito tą naktį virš Amalfi.
Spėjome — tai Pleiades — septynios seserys šamokslą
/ ruošė,
driekėsi jų ilgi kaspiniai — šviesos palydovai —
iki pat jūros paviršiaus.
Tą naktį ieškojome savo galaktikoje juodųjų skylių,
kur merdintios žvaigždės pradingsta, kur baigiasi
laikas.

Kosmosas virpa dešimčia plokštumų,
vidurnaktį galima jas išžiūrėti —
jeigu širdis tyra ir vaizduotė mikli.

Užgniausime paskutinį kvapą tiesos
valdovei.

Žvaigždėm nerūpi — tai ne jų reikalas.
Tiek laiko praslinko,
žvaigždės matė ir atsisakė liudyti.
„— Nesišauk dangaus pagalbos,
žvaigždės šviečia dar vis“.

Galaktikos centro širdis,
Juodojoji skylė —
čia gimė laikas, čia gimė šviesa.
Dabar ir šviesa neišvengia traukos —
žvaigždžių likimas, fizikos dėsniai.

Nesistenk suprasti teroro audros.
Žvaigždės dūžta ir krinta į vieną kitą.
Mano pradžioje yra mano pabaiga —
konclagerių išgelbėtieji,
nepajėgia paaiškinti, kas slypi gelmėje.

Lieka tik žvaigždės
ir šviečia be žado.

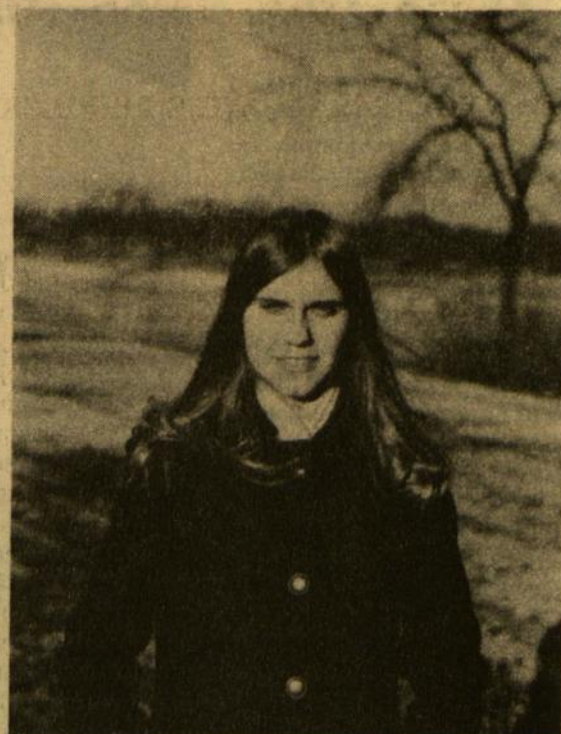
1987-90

BAROKAS

Giedrei

I
Kolonos — senų moterų kojos
sustambėję,
per riešą sutinę
nuo darbo ir nėštumo,

parėmę upe ir debesis
mums ištisia miestą — baroko sielą

Živilė Bilaišytė (1951-1991)

akmenys užfiksuota alsavimą
parką ir valso stygas.

Bėgam gatvę ir ir šaukiam,
— tai valsas, juk tai valsas.
Iki persivalgymo
laižom varpų skambėjimą
baroko bokštų sukuryje
ir apsvaigę ekstazėje akmenėjam.

II

Barokas
sraigių kiautų išraitymais,
barokas — pro ašaras amžinas,
ugni ir lietu,
barokas išrėžtas skausme,
auksu mirkytas, išgelbėtas,
barokas — tiesių linijų rėmuose
kolonom bujojantis šauksmas
Regina Pacis.

Barokas popiečio saulėje
ir sumos smilkaluose.

Lauksim prie varpinės
ir laimink mūsų kančias.

Viena ir Vilnius, 1973

POEZIJA IR POLITIKA

(Vaizduotės sukilime)

[Tūkstantis detalių riejasi,
begalybės pakraščiais rikiuojasi
naujumas,]
bet paviršius lygus tyvuliuoja,
švelnūs teptukai ir pastelė
impresionistų paletėse.

Sukilimo planai kartojasi karuselės ratiluose,
[silly] kartojančios prisiminimų melodijas miesto
/ pakraštyje,
nors laikas įteikė pareiškimą,
ir sustojo vakar.
Karuselės muzika užkliūva,
kartojasi ir kartojasi frazė iki klyksmo,
kol bombos švilpdamos sprogsta ir čia, ir ten.

Reikalauju tiesios linijos į dangų,
ar į pragara,
ar į kaimyninę valstybę.
Nesvarbu.
Evakuacija.
Šlifuoju ir šlifuoju atsidėjus išbadėjusių pilvukų
/ skausmą —
jis niekur nepritampa.

Tęsiasi vaizduotės linija
tušu ir krauju nupiešta,
tik pasiryžt,
ir skristi į saulę,
kad ir vaško sparnais.

Jūs tyčiojate —
mane aptiko sąžinės ranka.
Užgulul spaudžia
ir laukia, kol užtrokšiu.

1974, 1991

(Iš pomirtinio eilėraščių ir straipsnių rinkinio *Detalių reikšmė*, išleisto Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondo šiais metais Čikagoje)

IX Teatro festivalis ir Čikagos „Vaidilutė“

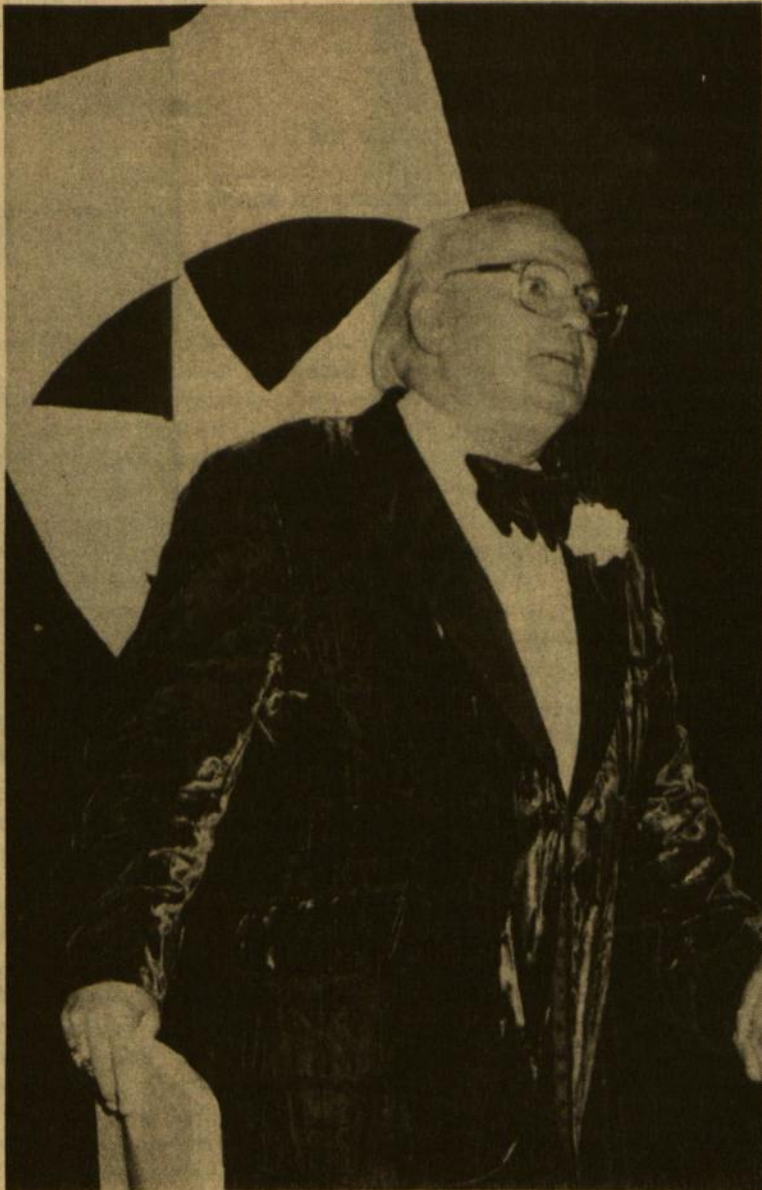
EDVARDAS ŠULAITIS

Jau sparčiai artėja devintas iš eilės Šiaurės Amerikos lietuvių teatro festivalis, rengiamas kas ketveri metai. Šio festivalio pačią pirmą dieną (lapkričio 25) Čikagos Jaunimo centro didžiojoje salėje pamatysime vietinio — „Vaidilutės“ kolektyvo pasirodymą.

Čikagos lietuvių teatro „Vaidilutės“ kolektyvas, kaip tik šį rudenį minintis savo veiklos dešimtmetį, teatro festivalyje pasirodys jau trečią kartą. Jis įsteigtas 1985 metais dr. Petro Kisieliaus ir Onos Šulaitienės iniciatyva; 1986 metų pavasarį parodė savo pirmąją premjerą — L. Ridlio komediją „Uošvė į namus — tylos nebebus“, o tų metų rudenį šią komediją pakartojo VII Teatro festivalyje Čikagoje. Šis pasirodymas buvo labai sėkmingas ir du jauni vaidintojai — Vincas Olšauskas ir Audrė Kižytė gavo festivalio žymenis.

Taip pat buvo dalyvauti ir VIII Teatro festivalyje 1990 metais. Režisieriumi šį kartą buvo pakviestas jaunas režisierius iš Lietuvos Juozas Ivanauskas, kuris čia paruošė du veikalus: Keturakio komediją „Amerika pirtyje“ ir Kosto Ostrausko „Šaltkalvį“. Ir šį kartą „Vaidilutė“ buvo šiltai sutikta, ir „Šaltkalvio“ drama vėliau nuvežta parodyti į daugelį JA tautų, o taip pat su ja gastuoturi Lietuvoje. Su „Amerika pirtyje“ buvo nukeliauti į Detroitą.

Nuo praėjusio festivalio iki šio „Vaidilutė“ dirbo du kiti režisieriai iš Lietuvos — Klaipėdos

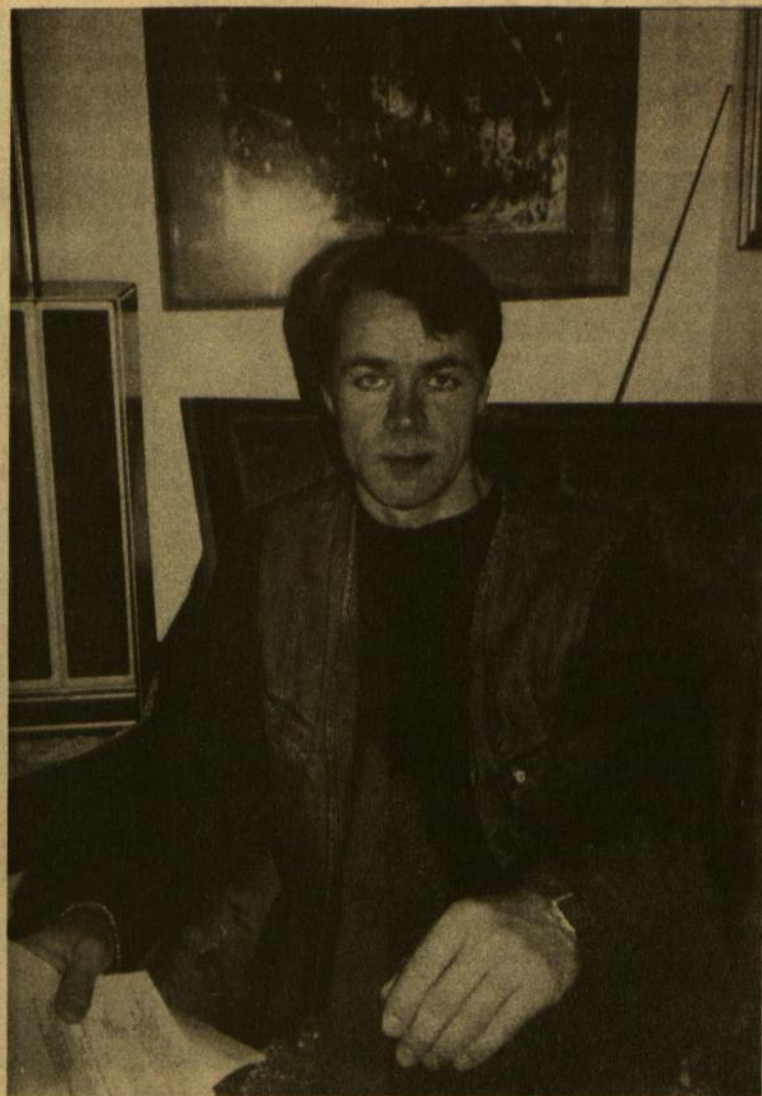
Aktorius Vitalis Žukauskas, gyvenęs New York'e, šiemet šventias sceninės veiklos 60 metų sukaktį, atvyksta į Devintąjį šiaurės Amerikos lietuvių teatro festivalį Čikagoje, vyksiantį šių metų lapkričio 25-27 dienomis. Lapkričio 25 dieną, 6:30 v.v., jis dalyvaus Teatrines veiklos foto parodos atidaryme Čiurlonio galerijoje, Jaunimo centre; lapkričio 27 dieną atliks programą IX Teatro festivalio pabaigtuvių vakarienėje Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Tamulio nuotrauka

dramos teatro vyriausias režisierius Povilas Gaidys ir vilnietė teatralė Irena Leonavičiūtė-Bratkaušienė. Gaidys čia pastatė Petro Vaičiūno „Patriotus“, o Leonavičiūtė — to paties autorius melodramą „Nuodėmingą angelą“.

„Vaidilutė“ per savo veiklos dešimtmetį yra davusi ne vieną premjerą, yra aplankiusi daugelį lietuviškų kolonijų ir gastroliavusi net Lietuvoje. Šis kolektyvas ne tik pats statė veikalus, bet 1991 metų gruodžio mėnesį buvo pasikvietęs Šiaulių miesto dramos kolektyvą, kuris Čikagoje ir Lemont'e suvaidino čikagiečio rašytojo Anatolijaus Kairo pjese „Mūsų vaikai“ (joje taip pat vaidino buvusi „Vaidilutės“ narė Audrė Budrytė). Čia reikėtų išvardinti tuos nuosirdžius vaidintojus, kurie kolektyve per dešimtmetį yra vaidinę. Tai: K. Bielskutė, K. Brazdžionytė, G. Braslauskaitė, A. Budrytė, T. Dobrovolskis, V. Dumašius, S. Gudis, G. Griškėnaitė, L. Jasaitė, S. Jakštaitė, M. A. Jurkutė, A. Kižytė, K. Kalikauskas, R. Kiudulaitė, V. Olšauskas, V. Lapėnas, A. Pankienė, V. Radvila, J. Šakalienė, A. Šatkus, V. Stanevičius, L. Šulaitytė, E. Šulaitis, V. Šepkus, D. Viktoraitė, A. Viktoras ir kt. Be jau anksčiau minėtųjų režisieriais yra dirbę: Marytė Smilgaitė, Darius Lapinskas, Laima Šulaitytė. Taip pat talkino ir buvęs Vilniaus Jaunimo teatro aktorius Petras Steponavičius.

Čia reikia pažymėti, jog šiemetiniame festivalių programą paruošti vėl buvo pasikviestas tas

Juozas Ivanauskas

Edvardo Šulaičio nuotrauka

pats Juozas Ivanauskas, kuris čia dirbo ir prieš ketverius metus. Tai talentingas režisierius, kuris per tą laiką spėjo padirbėti ir amerikiečių teatre (La Mama New York'e), kur praėjusią žiemą parodė „Mažąjį princą“. Ivanauskas į Ameriką atvyksta jau ketvirtą kartą (pora kartų jis čia lankėsi asmeniškais reikalais).

Kadangi šį kartą jis atvyko šiek tiek pavėluotai ir nebuvo galimybės pasirengti sudėtingesniais veikalui, buvo nutarta įscenizuoti dar Čechovo kūrinį — „Nėgera darba“ ir „Gera pabaiga“. Kaip sako režisierius, kuris pats parinko šiuos kūrinius, tai trumpi (teksto nėra daug), bet imlūs charakteristinių požiūrių ga-

balai, pilni sąmojo, komiško, ypač antrasis.

Pirmojo kūrinio veiksmas vyksta kapinėse, kur pagrindiniai veikėjai yra jų sargas ir maldininkas. O „Geros pabaigos“ veiksmas plėtojamas namuose pas senbernį, kuris piršlienės prašo, kad jam surastų žmoną, o vėliau pats jai pasipērša.

Šiuose veikaluose matysime naujų veidų. Tai Dalia Kučėnienė, pasižymėjusi dainininkė, neseniai gavusi liuanistikos mokslo daktaro laipsnį. Kitas debiutantas, iki šiol matytas „Antrojo kaimo“ pastatymuose — Aidas Palubinskas. Kaip režisierius Ivanauskas sako, šie nauji asmenys mūsų teatriniam pasaulyje labai kruopščiai dirba ir jie įneš nemažą įvairumą į šį festivalį. Taip pat čia pasirodys jau anksčiau matytas „Vaidilutės“ aktorius, amžiumi dar jaunas — Teodoras Dobrovolskis, kuris ypač sužibėjo „Nuodėmingojo angelo“ pastatyme. Pats režisierius Ivanauskas ne tik režisuoja, bet ir patius veikalus įscenizavo, o, be to, rūpinasi muzika (jos gausi antrame veikalė), dekoracijomis.

Juozas Ivanauskas šį pastatymą vadina dviejų veiksmų komedija, nors tai yra skirtingi kūriniai. Tačiau, jo nuomone, sudaro tam tikrą vientisumą. Ivanauskas sako, kad pasirinkęs Čechovą todėl, kad jis yra pasaulinio lygio rašytojas, geras psichologijos meistras, o daugelis jo kūrinių pilni ironijos. Čia yra vietos ir meilei, šykštumui, įvairioms aistroms. Todėl šis naujasis „Vaidilutės“ pastatymas turėtų būti vienas iš įdomesnių per teatro dešimties metų gyvavimo laikotarpį.

Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-1990

(Atkelta iš 3 psl.)

rengiami tarptautiniai baltistų kongresai, nuo 1965 m. leidžiamas tarptautini pripažinimą pelnęs žurnalas *Baltistica*. Reikšmingiausių baltistikos darbų centru tapo 1973 m. Vilniaus universitete įkurta Baltų filologijos katedra, kurios profesorius Zigmas Zinkevičius 1982 m. išrinktas Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos nariu. 1988 m. Baltų filologijos katedroje filologijos mokslų daktaro disertaciją pirmą kartą pokario metais apgynė užsienietis ³³. Filologijos fakulteto darbuotojų moksliniai nuopelnai ne kartą įvertinti valstybinėmis premijomis³⁴.

Nuo aštuentojo dešimtmečio, norint užtikrinti platesnius kontaktus su užsienio lietuviams, Filologijos fakultetui pradėti rengti lietuvių kalbos vasaros kursai išsivijai. Universiteto vadovybės pastangomis 1973 m. SSKP CK, tikėdamasis įgyti dar vieną socializmo laimėjimų propagandos kanalą, leido rengti kursus. Juose, atidžiai prižiūrimi saugumo organų, nuo 1973 iki 1989 m.³⁵ dalyvavo 322 klausytojai. Norinčių patekti į kursus visada būdavo daugiau, negu leidžiama priimti (25).

Daugelį metų Vilniaus universitete nebuvo nei filosofijos fakulteto, nei filosofijos specialybės. SSRS valdininkai, tikėdamiesi išsaugoti tariamą marksistinės filosofijos moksliskumą bei grynumą, jos studijas koncentravo Maskvos bei kitų svarbiausių miestų aukštosiose mokyklose. Universiteto filosofams, paskaitose, leidiniuose atidavusiems duoklę marksistinei metodologijai, iš esmės pavyko išvengti atsiribojimo nuo pasaulinės filosofinės kultūros konteksto. Prof. Eugenijus Meškauskas ir jo mokiniai marksistinę filosofiją dėstė kaip bendrąjį mokslo metodologiją, neretai padėdami plisti tikiosiomis teorijoms, vertinimams. Tarp svarbiausių universiteto filosofų

mokslinių publikacijų paminėti na daugiametės filosofijos chrestomatija, prof. Romano Plečkaičio monografija *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*, apdovanota valstybine premija (1977). Prof. Rolandas Pavilionis pirmasis Lietuvoje pradėjo šiuolaikinių loginių-filosofinių kalbos koncepcijų analizę, pagrindė originalią nekalbinių ir kalbinių veiksmų sąveikos prasmę, suvokimo ir perdavimo procesų sampratą. Už monografijas *Kalba. Logika. Filosofija ir Prasmės problema* prof. Rolandui Pavilioniui 1985 m. suteikta valstybinė premija.

Universiteto teisininkai buvo kreipiami iš klasinių partinių pozicijų kritikuoti nepriklausomos Lietuvos Respublikos politinę sistemą, demaskuoti tuometinės demokratijos, teisėtumo esmę. Parašyta darbų, bandžusių įrodyti visos liaudies valstybės, sovietinio Lietuvos valstybingumo, suvereniteto, demokratijos buvimą. Nemaža vietos skirta sovietinės konstitucijos raidai, teisėtumo stiprinimui, darbo, šeimos, kolkūnės, civilinės ir baudžiamosios teisės institutams. Ekonmistai tyrė buhalterinės apskaitos ir audito tobulinimo, tradicinių Lietuvos pramonės šakų ekonominio efektyvumo didinimo, materialinio aprūpinimo, socialistinio ūkio valdymo, prognozavimo³⁶ ir pan. problemas. Teisininkų, ekonomistų darbuose pateiktos rekomendacijos teikė galimybę vadovaujanciai partijai stiprinti savo diktatūrą, dar labiau pajungti visuomenę nomenklatūrininkų išnaudojimui. Tačiau monografiuose, straipsniuose ir disertacijose pateikti pasiūlymai niekur nebuvo analizuojami ir praktikoje nerealizuojami. Antra vertus, universiteto socialinių mokslų darbuose sukaupta ir išanalizuota gausi faktinė medžiaga, kuri, atmetus privalomą marksistinę frazeologiją, atskleidžia sovietinio režimo esmę, tikrąją Lietuvos ekonominę, politi-

nę, teisinę būklę.

Šeštojo dešimtmečio antrojoje pusėje vykdant mokslinius tyrimus atsiskleidė daugelio smulkių temų, pradėta rūpintis kompleksiskumu. Darbų planai imti derinti su Respublikine koordinacine komisija, vadovaujama Mokslų akademijos prezidento Juozo Matulio. Rektoriaus Juozo Bulavo iniciatyva pradėta mažinti pedagoginio darbo apimtį kitiems dėstytojams, kurie daugiau pasireiškė mokslinio tyrinėjimo darbe.

Gausėjant kvalifikuotų darbuotojų, plėtojantis universiteto mokslui, kai kuriuose fakultetuose pradėtos kurti probleminės laboratorijos, telkusios mokslininkus svarbioms problemoms nagrinėti. Pirmoji probleminė Vaistinių preparatų sintezės ir tyrimo laboratorija įkurta 1960 m. Vėliau susikūrė Puslaidininkių fizikos, Molekulinės akustikos, Širdies ir kraujagyslių centrinė (1962), Augalų ir gyvulių augimo stimuliatorių (1963), Virškinimo organų patologijos (1977), Spektroskopijos (1978) probleminės mokslinio tyrimo laboratorijos. Iš nedidelių mokslininkų grupelių jos virto stambiais vienetais, neretai sprendusiais reikšmingas teorines bei praktines problemas.

1965 m. Vilniaus universitete įsteigta pirmoji žinybinė Sociologinių tyrimų laboratorija, LSSR lengvosios pramonės ministerijos užsakymu pradėjusi tyrinėti darbo jėgos kaitos problemas, ieškoti būdų ją sumažinti. 1966 m. įkurta Prekybos ekonomikos ir organizavimo, 1968 m. — Darbo mokslinio organizavimo ir valdymo, 1969 m. — Inžinerinės fotogrametrijos, 1973 m. — Specialiosios psichologijos ir kitos laboratorijos. 1989 m. Vilniaus universitete buvo 38 mokslinio tyrimo laboratorijos (7 probleminės, 7 žinybinės, 2 biudžetinės, 3 — biudžetinės-ūkiskaitinės, 19 ūkiskaitinių). Vykdyti 382 mokslinio tyrimo darbai, iš jų 174 biudžetiniai ir 208 ūkiskaitiniai. Katedrose,

laboratorijose sukauptas didelis intelektualinis potencialas, deja, didžioji jo dalis buvo pajungta SSRSi industrinei ir karinei galiai didinti.

Universiteto mokslininkai dalyvavo SSRS ir LSSR vyriausybės patvirtintose tikslinėse svarbiausių mokslinių problemų, ESPT šalių kompleksinėje ir kitose svarbiausiose programose. SSRS mokslų akademija ir Medicinos mokslų akademija koordinavo per 90, Švietimo ministerija — per 60 metų. Vykdant mokslinius tyrimėjimus keliasdešimt problemų koordinuota su Lietuvos mokslų akademija. Nemaža Vilniaus universitete išdirbusių iškiliausių profesorių buvo išrinkti Mokslų akademijos tikraisiais nariais³⁷ ir nariais korespondentais³⁸.

Probleminių laboratorijų ir nuo 1960 m. pradėtų ūkiskaitinių darbų vykdymui koordinuoti 1965 m. universitete įsteigtas Mokslinio tyrimo sektorius. Padedėjus darbų apimčiai, sektorius pertvarkytas į Mokslinio tyrimo dalį (1982). Griozdiška šios dalies struktūra, siekimas griežtai centralizuoti mokslo organizavimo, jo rezultatų diegimo, informacijos, patentologijos, standartizacijos, metrologijos problemas universiteto mastu, iš Maskvos siunčiami biurokratiniai reikalavimai ir apribojimai ilgainiui tapo veiksniais, varžančiais mokslinius tyrimus. 1990 m. pabaigoje universiteto tarybos sprendimu Mokslinio tyrimo dalis panaikinta ir pradėtas mokslinių tyrinėjimų, vykdomų fakultetuose ir katedrose, organizacinis pertvarkymas.

Vilniaus universiteto mokslo srityse, dėl objektyvių priežasčių mažiausiai įtakojamos ideologinių nuostatų, susikūrė ir efektyviai veikė keletas originalių mokyklų. Matematikos fakultetas pagrįstai galėjo didžiulius plėtimą žinoma prof. Jono Kubiliaus matematikų mokykla — skaičių teorija, tikimybinė skaičių teorija ir

tikimybių teorija. Nauja matematikos šaka išdėstyta 1959 m. pasirodžiusioje monografijoje *Tikimybinių metodų skaičių teorijoje* (2-asis leid. 1962 m.), kuri net tris kartus išleista anglų kalba JAV. Jonas Kubilius — keturių užsienio universitetų garbės daktaras, nuo 1955 m. vadovavo Lietuvos matematikų draugijos seminarui, tapusiam naujų atradimų skelbimo vieta Lietuvos ir užsienio matematikams. Matematikos fakultetas tapo vienu iš pagrindinių tarptautinių konferencijų tikimybių teorijos klausimais organizatorių. Fakultete išugdytos kelios kartos mokslininkų, žinomų plėtojant tiek fundamentaliuosius mate-

matikos mokslus, tiek ir taikomąjį pobūdžio kryptis. Sukurtas metodas, kaip adiktyviausias ir multiplikatyviausias funkcijas išreikšti priklausančių atsitiktinių dydžių sumomis ir sandaugomis, funkcionalus — stochastiniais procesais. Sukurti naujos mokslo šakos — tikimybinės skaičių teorijos — pagrindai: gauti nepriklausomų atsitiktinių dydžių bei elementų sumų tikimybių pasiskirstymų asimptotiniai skleidiniai, įrodyta susilpninta Landau hipotezė dėl pirmųjų skaičių reikšmių dviejų skaičių suma ir kt. Universiteto matematikų mokslinė veikla ne kartą apdovanota valstybinėmis premijomis.³⁹

(Tęsinys ateinantį šeštadienį)

NUORODOS

- 14 Tragiškai žuvo Palangoje 1976 m. vasarą.
- 15 *Nenugaletoji Lietuva*. T. 2. Pp. 232-235, 244-246.
- 16 Didžiulis darbas, išsaugant universiteto architektūros ansambli, puikiai įvertintas — 1985 m. spalio 9 d. universitetui įteiktas Kultūros paminklų kurtorijos Europos auksio medalis.
- 17 Placius žr. Gadeikis L., „Meno žmonės — Universitetui“, *Vilniaus universitetas amžių sandūroje*, Vilnius, 1982, pp. 45-48.
- 18 1971 m. universitetas apdovanotas Darbo raudonosios vėliavos ordinu.
- 19 *Vilniaus universitetas amžių sandūroje*. P. 9.
- 20 Prof. Mykolas Biržiškos, Leono Karasavio, Vosiliaus Sezemano, Prano Skardžiaus, Antano Salio, prof. Arono Naftalevičiaus, Šliomos Strelco ir kt.
- 21 Dautjotytė-Pakerienė V., Bogušis V. *Vilniaus universiteto sukaktis, 1579-1989*. P. 6.
- 22 Zinkevičius Z. *Atsigręžus į praeitį*.
- 23 „Kadrų klausimas“ — komunizmo statybos klausimas“, *Tarybinis studentas*, 1959 rugsėjo 19.
- 24 1975 m. universitete apgintos 104 kandidatinės, 15 daktarinės disertacijos, 1976 m. — 32 ir 1, 1977 m. — 41 ir 5 ir pan.
- 25 Apskaitininkų remiantis: *Vilniaus universiteto istorija 1940-1979*, p. 196; Vilniaus universiteto Personalo direktijos doktorantūros sektoriaus duomenimis.
- 26 Lietuvai atgavus nepriklausomybę, prieš 20 m. suteiktas daktaro laipsnis tos pačios tarybos buvo pripažintas iš naujo (1990). 1991 m. Vladas Žulys tapo profesoriumi.
- 27 Kubilius V., „Talento mislė“, *Nemunas*, 1972, Nr. 2.
- 28 Trumpa V., „Vilniaus universiteto jubiliejaus derlius“, *Metmenys*, 1980, Nr. 40, p. 189.

Žymus Lietuvos matematikas, ilgametis Vilniaus universiteto rektorius, profesorius Jonas Kubilius. Leonos Korkutienės nuotrauka

• Lietuvių dailės muziejuje, Lietuvių centre, Lemont, Illinois, iki lapkričio 27 dienos vyksta Prano Domšaičio tapybos darbų paroda „Aš visada kelyje“